

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ЩОДО СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Поняття «криміналістичне забезпечення» може бути визначено як створення умов готовності й реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики й криміналістичної методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовано на виконання завдань розкриття, розслідування і попередження злочинів [1, с. 150, 2, с. 53].

Дослідження криміналістичного забезпечення кримінального провадження має кримінальну процесуальну складову (суворе і неухильне дотримання кримінального процесуального законодавства) та криміналістичну складову (діяльнісний підхід з метою шляхом реалізації поставлених завдань за допомогою криміналістичних засобів, методів, прийомів).

Слід прийняти за основу думку про три основні складові криміналістичного забезпечення, як: криміналістична техніка, криміналістична тактика і криміналістична методика. Його методологічною основою є загальна теорія криміналістики.

Розкриємо особливості криміналістичного забезпечення відповідно до його складових: техніко-, тактико- і методико-криміналістичної.

Техніко-криміналістичне забезпечення. Термін «криміналістична техніка» має два основні значення. У широкому значенні це розділ або частина криміналістики, у вузькому – певна сукупність, система науково-технічних засобів, прийомів і методів, які використовують під час розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам [3, с. 37].

Уповноважені особи як зі сторони обвинувачення (слідчий, прокурор), так і сторони захисту під час розслідування кримінальних правопорушень постійно використовують технічні засоби, адже це спрощує їм роботу, а також допомагає формувати

якісну доказову базу шляхом вилучення слідової та іншої криміналістичної значимої інформації за їх допомогою.

У кримінальному процесуальному законодавстві немає спеціальної норми, що містила б чітке визначення правових засад застосування криміналістичної техніки [4, с. 91]. Проте в окремих його положеннях безпосередньо передбачено можливість і регламентовано порядок використання науково-технічних засобів у різних випадках, у деяких із них встановлено обов'язковість використання певного виду технічних засобів [3, с. 47].

Зазначимо і про норми КПК України, у яких передбачено можливість і порядок застосування технічних засобів. У п. 2 ч. 1 ст. 103 КПК України зазначено, що процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксувати на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. У ст. 104 КПК України передбачено вимоги оформлення протоколу, зокрема ті відомості в ньому, які було зафіксовано за допомогою технічних засобів. Зауважено, що якщо за допомогою технічних засобів фіксують допит, текст показань можуть не вносити до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі в протоколі зазначають, що показання зафіксовані на носії інформації, який додають до нього. У ст. 105 КПК України передбачено види та вимоги до оформлення додатків до протоколу, зокрема такими додатками можуть бути: стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерних даних й інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу [5]. Загалом КПК України передбачає чимало норм, які визначають питання техніко-криміналістичного забезпечення на етапі як досудового розслідування, так і судового провадження.

Загалом, техніко-криміналістичні засоби, прийоми й методи застосовують за принципом: що передбачено законом або не суперечить йому.

Уповноважені особи, застосовуючи технічні засоби, під час розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, звертаються не лише до норм КПК України, а й загалом до кримінального процесуального законодавства, що і охоплює інші закони України, а також до норм відомчих нормативно-правових актів.

Слушною видається думка А. В. Полтавського щодо впровадження в діяльність підрозділів, які забезпечують огляд (дослідження) місця події, передусім порядку розпізнавання

(виявлення), запису (фіксації), збору (вилучення), транспортування та зберігання предметів, що мають потенційну судову значущість, систем управління якістю відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO/IEC 17020 з подальшою регламентацією обов'язковості застосування вимог міжнародного стандарту ISO 21043-2:2018 в практичній діяльності підрозділів, що забезпечують огляд (дослідження) місця події [6, с. 344-345]. Наразі стандарти з регулювання таких питань набувають поширення в Україні. Слід зазначити про важливість врахування за даних умов норм Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року [7].

Тактико-криміналістичне забезпечення. Криміналістична тактика – це система наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування досудового розслідування і судового розгляду, які розробляють на основі визначення оптимальної лінії поведінки осіб, прийомів провадження слідчих (розшукових) дій та судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів, встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину [3, с. 216]. Тож це наукові положення та рекомендації, які ґрунтуються на системній практичній діяльності уповноважених суб'єктів як зі сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

До засобів криміналістичної тактики належать: тактичний прийом, криміналістична рекомендація, тактика слідчої (розшукової) дії, тактична комбінація, тактична операція. Тактичний прийом є основним елементом криміналістичної тактики [4, с. 376–377].

Загальними вимогами (критеріями допустимості) тактичних прийомів є: а) законність (за характером, змістом і цілеспрямованістю тактичні прийоми цілком мають відповідати духу й букві закону); б) етичність (тактичні прийоми не можуть містити елементів неправдивої інформації, уведення особи в оману, вчинення такого впливу на психіку людини, що тягне за собою негативні наслідки); в) науковість (наукова обґрунтованість передбачає: науковість прийому за джерелом його походження; відповідність прийому сучасному стану розвитку науки; можливість наукового прогнозування результатів використання прийому); г) вибірковість (ідеться про здатність виконувати тактичне завдання в певних ситуаціях; д) пізнавальна цінність. Метою тактичного прийому є одержання фактичних даних, які можуть бути доказами (виявлення слідів чи знарядь кримінального правопорушення, одержання показань від

підозрюваного, свідків, встановлення особи, що вчинила кримінальне правопорушення) [8, с. 39-51].

Методико-криміналістичне забезпечення. Криміналістична методика (з позицій сторони обвинувачення) – це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації та здійснення розслідування і запобігання окремим видам злочинів [9, с. 187].

Загалом поняття криміналістичної методики розслідування можна розглядати в таких значеннях: 1) як розділ науки криміналістики (теоретичний аспект); 2) як система принципів, методів і засобів із розслідування певної категорії злочинів, адаптованих і застосовуваних у розкритті конкретного злочину (практичний аспект) [10, с. 347].

У системі криміналістичних знань криміналістична методика є рівнем, який об'єднує положення криміналістичної техніки і криміналістичної тактики в їх переломленні до умов розслідування певного виду кримінального правопорушення [3, с. 330]. Безумовно, криміналістична методика використовує положення криміналістичної техніки й тактики та узагальнює конкретні тактичні прийоми, а також прийоми з використання технічних засобів під час розслідування чи профілактики конкретного виду кримінального правопорушення, зокрема за певної ситуації [2, с. 56].

Окреслені складові криміналістичного забезпечення (техніко-, тактико- й методико-) застосовують комплексно та системно у діяльності як сторони обвинувачення у кримінальному провадженні, так і сторони захисту.

Список використаних джерел

1. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149–155.

2. Черноус Ю. М., Дульський О. Л. Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження у змагальному кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. Вип. 2. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.9>

3. Криміналістика : підручник : у 2 т. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, Т. 1. 2019. 456 с.

4. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Полтавський А. О. До питання стандартизації технології огляду (дослідження) місця події. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 331-349. http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_33.
7. Про стандартизацію : Закон України від 5 черв. 2014 р. № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.
8. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юрид., 2007. 432 с.
9. Настільна книга слідчого / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.] ; голов. ред. В. Я. Тацій. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.
10. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.

Шевчук Віктор Михайлович,

завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, провідний
науковий співробітник НДІ вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України, доктор
юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Тенденції розвитку криміналістичної техніки визнаються передусім сучасними тенденціями розвитку криміналістики, як науки синтетичної природи, їх впливом на формування криміналістичних знань [1, с. 897]. Такі тенденції сьогодні залежить від різних чинників: впливу науково-технічного прогресу; інтеграційних процесів; запровадження інформаційних технологій; процесів технологізації та цифровізації; впливу